

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Павлика Миколи Петровича
на тему: «Розслідування злочинів у сфері надання послуг
із працевлаштування за кордоном», подану на здобуття ступеня доктора
філософії за спеціальністю 081 «Право», галузь знань 08 Право

Актуальність теми дослідження. Розслідування будь-якого кримінального правопорушення вимагає від працівників правоохоронних органів злагодженого та планомірного функціонування. Оскільки лише завдяки цьому можливо найбільш ефективне та швидке встановлення винних у вчиненому протиправному діянні. Тому побудова методики розслідування окремого кримінального правопорушення є завданням науковців на сучасному етапі становлення криміналістичних знань. Автор звертає увагу, що, не маючи можливості знайти в Україні роботу, яка б відповідала кваліфікаційним характеристикам та забезпечувала достатню заробітну плату, велика частина населення постійно мігрує в пошуках кращого життя та високооплачуваної роботи за кордон і з кожним роком масштаби трудової міграції збільшуються. Серед найпопулярніших країн для трудових мігрантів стали Польща, Угорщина, Чехія, Італія, Іспанія, Фінляндія та Німеччина. Проте, як відомо, великий попит завжди зумовлює низку пропозицій, у тому числі з боку недобросовісних суб'єктів, які вчиняють злочинні дії.

Під приводом працевлаштування за кордон вчиняється шахрайство, торгівля людьми у вигляді трудової та сексуальної експлуатації, примушування «обманутих заробітчан» до жебракування, втягнення їх у протиправну діяльність та інші злочинні дії. Потенційних робітників використовують й для нелегального переправлення ними через державний кордон матеріальних, історичних, культурних та інших цінностей, заборонених обігом предметів, речовин тощо.

Офіційної статистики щодо злочинів у сфері працевлаштування за кордоном не ведеться, що ускладнює оцінити справжні масштаби такої злочинної діяльності. Втім, аналіз матеріалів судово-слідчої практики та

опитування працівників правоохоронних органів показали, що кількість таких злочинів є суттєвою.

З огляду на визначені статистичні дані М. П. Павлик робить висновок, що має місце низька ефективність кримінальних проваджень досліджуваної категорії.

Підґрунтя дисертаційного дослідження становлять основоположні роботи вчених в галузі юриспруденції, зокрема: В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, В. Д. Берназа, А. Ф. Волобуєва, В. І. Гаєнка, С. В. Головікіна, Є. В. Дехтярьова, В. Г. Дрозд, В. А. Журавля, А. В. Іщенко, Н. Ю. Кириленко, Н. І. Клименко, О. Н. Колесніченка, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмічова, В. К. Лисиченка, В. В. Лисенка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, О. Л. Мусієнка, Т. В. Охрімчук, Т. А. Пазинич, О. В. Пчеліної, В. О. Образцова, В. Л. Ортинського, М. В. Салтєвського, М. О. Селіванова, Р. Л. Степанюка, В. В. Тіщенко, К. О. Чаплинського, Ю. М. Черноус, С. С. Чернявського, В. Ю. Шепітька, М. П. Яблокова та ін.

Серед наукових праць, які визначають підґрунтя з проблематики дослідження, можна визначити такі: В. В. Пясковський «Методика розслідування торгівлі людьми» (м. Київ, 2004 р.), П. В. Горбасенко «Загальні положення методики розслідування торгівлі людьми» (Київ, 2013), Є. В. Дехтярьов «Особливості розслідування шахрайств, вчинених у сфері виконання господарсько-договірних зобов'язань» (м. Київ, 2011 р.), Л. Ю. Капітанчук «Особливості розслідування нелегальної міграції» (м. Київ, 2011 р.), М. О. Лиськов «Кримінально-правова характеристика складів злочину проти трудових прав людини» (м. Львів, 2012 р.), Н. Ю. Кириленко «Методика розслідування шахрайств у сфері побутових відносин» (м. Одеса, 2013 р.), В. В. Топчій «Розслідування злочинів проти трудових прав» (м. Київ, 2014 р.), М. П. Куцевич «Проблеми захисту трудових прав працівника засобами кримінального права» (м. Одеса, 2018 р.), О. П. Свінціцька «Розслідування торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації» (м. Київ, 2019 р.), К. С. Кравченко «Розслідування торгівлі

людьми з метою трудової експлуатації» (Київ, 2020), К. Д. Заяць «Методика розслідування шахрайств» (м. Харків, 2020 р.).

Дисертант зазначає, що хоча роботи вказаних вчених вирізняються ґрунтовним та цікавим аналізом поставлених завдань, але в них не розглядалося ряд питань. Вказане зумовило потребу у вирішенні окремих завдань, які були поставлені в даному дослідженні.

До вагомих здобутків дисертанта, насамперед, слід віднести:

- здійснення аналізу правового режиму діяльності з працевлаштування за кордоном та визначення його впливу на обстановку вчинення злочинів у цій сфері;

- окреслення типових способів вчинення злочинів у сфері надання послуг із посередництва у працевлаштуванні за кордоном, а також особливостей слідової картини;

- з'ясування криміналістично вагомих ознак особи злочинця;

- охарактеризовано особу потерпілого та його поведінкові детермінанти;

- розглянуто алгоритм дій щодо оцінки первісної інформації на момент надходження заяви або повідомлення про вчинення злочину у сфері працевлаштування за кордоном, та окреслено коло обставин, що підлягають встановленню;

- охарактеризовано особливості взаємодії та міжнародного співробітництва при розслідуванні злочинів у сфері працевлаштування за кордоном;

- розкрито особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання вербальної інформації від потерпілих, свідків та підозрюваних;

- висвітлено організаційно-тактичні особливості проведення окремих слідчих (розшукових) та процесуальних дій, спрямованих на отримання інформації з матеріальних джерел;

- сформовано типові тактичні операції, спрямовані на вирішення

завдань розслідування злочинів у сфері надання послуг із посередництва у працевлаштуванні за кордоном та розроблено оптимальний комплекс дій для кожної тактичної операції.

Об’єкт та предмет дослідження сформульовані вдало і відповідають вимогам МОН України. Об’єктом є кримінальні процесуальні відносини, що виникають під час розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном.

Дисертацію виконано відповідно до Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 р., затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 1023-р, та Плану заходів з її реалізації, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 693-р; Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015); Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки (Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015); Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України № 1023-р/ 16.09.2020), Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр. (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275); Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454); Пріоритетних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр.

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Методологія та методика дослідження вибрані вірно. Як вбачається з відповідних положень дисертації, автор володіє методологією наукового аналізу складних проблем теорії і практики юридичної науки.

Під час дослідження здобувач, для досягнення поставленої мети, з урахуванням об’єкта і предмета дослідження, використав у роботі

загальнонаукові та спеціальні методи, які є засобами наукового пошуку. Їх застосування було обумовлено системним підходом, що дозволяє реалізувати докладний розгляд методики розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном.

Результати дисертаційного дослідження М. П. Павлика є обґрунтованими та вагомими, вони отримані завдяки широкому використанню наукових джерел, емпіричного матеріалу та вправному використанню різноманітних методів наукового дослідження. Так, **емпіричний матеріал** відповідає вимогам репрезентативності. Емпіричну основу дослідження становлять результати аналізу судово-слідчої практики за 2010–2021 рр. Опрацьовано матеріали 258 кримінальних справ і проваджень з проблематики дослідження (Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Сумська, Харківська, Чернівецька області та м. Київ); аналітичні узагальнення Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора; зведені результати опитувань 275 слідчих, працівників оперативних підрозділів та працівників прокуратури.

Під час підготовки дисертації використано власний досвід роботи в правоохоронних органах України.

Метою дисертаційного дослідження є вирішення конкретного наукового завдання з розкриття процесу розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном. В цілому, **достовірність й обґрунтованість наукових положень та висновків**, сформульованих у дисертації, забезпечується вдалою і продуманою структурою наукової розробки, логікою викладення матеріалу, потужним масивом емпіричної та джерельної бази.

Структура дисертації є логічно побудованою та ґрунтується на комплексному підході до вирішення проблем методики розслідування злочинів у сфері працевлаштування за кордоном.

М. П. Павлик, вміло поєднавши наукову і практичну діяльність, ґрунтовно проаналізував теоретичний, практичний і законодавчий матеріал, сформулював на цій основі виважені й слушні висновки, які є вагомим внеском у теорію української кримінально-процесуальної та криміналістичної науки. Загалом, висновки до розділів та загальні висновки дисертації відповідають сутності розглянутих питань і відзначаються чіткістю викладених думок.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків та рекомендацій. Наукова новизна отриманих результатів окреслюється тим, що дисертаційне дослідження є одним із перших у вітчизняній науці монографічним та системним дослідженням криміналістичного забезпечення розслідування злочинів у сфері працевлаштування за кордоном. У ході наукового аналізу проблеми встановлено та аргументовано ряд положень, висновків і рекомендацій, що відзначаються науковою новизною та мають важливе теоретичне та практичне значення. Найбільш важливими теоретичними положеннями, на нашу думку, є наступні.

Так, автором виділено та систематизовано способи злочинних дій, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном, за такими критеріями: 1) залежно від суб'єкта, яким вчиняється злочин; 2) залежно від рівня суспільної небезпеки; 3) залежно від тривалості дій; 4) залежно від характеру дій.

Позитивним є той факт, що автор охарактеризував та розподілив на групи осіб, які вчиняють злочини у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном, зокрема: 1) особи, які створюють посередницьку фірму з надання послуг щодо працевлаштування за кордоном без мети надання таких послуг; 2) особи, діяльність яких пов'язана із супроводженням дій, необхідних для переправлення за кордон з метою працевлаштування (представники консульських установ, страхових компаній, ДМС, туристичних підприємств, службові особи Державної прикордонної служби України та ін.); 3) особи, які мають намір перетнути державний кордон та працевлаштуватися за

кордоном поза офіційним контролем; 4) особи, які використовують працевлаштування за кордоном як прикриття у здійсненні злочинних різноманітних дій.

Автором розглянуто питання міжнародної правової допомоги у кримінальних провадженнях щодо злочинів у сфері працевлаштування за кордоном стосовно здійснення компетентним органом іншої держави тих процесуальних дій, для проведення яких за законодавством України необхідно отримання згоду прокурора, дозвіл слідчого судді, з одночасним встановленням місця перебування особи, яка виїхала до іншої країни на заробітки та зникла.

Вдалим є підхід до розгляду методики розслідування злочинів у сфері працевлаштування за кордоном, через проведення тактичних операцій, на підставі чого розроблено ряд тактичних операцій з оптимальним комплексом дій для кожної («Розшук злочинця», «Епізод», «Співучасники», «Фіктивний роботодавець або посередник», «Виявлення факту вчинення злочинних дій під прикриттям працевлаштування за кордоном», «Пошук зниклого заробітчанина» тощо).

Важливе значення має і наукова позиція про криміналістичне забезпечення проведення окремих слідчих (розшукових) дій шляхом виокремлення найбільш раціональних підготовчих заходів, ефективних тактичних прийомів, а також типових помилок працівників правоохоронних органів під час їх реалізації.

Дисертант напрацював самостійні наукові узагальнення та висновки, які виносить на захист. Разом із збагаченням теорії кримінального процесу та криміналістики вони мають суттєве теоретичне та практичне значення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки і пропозиції впроваджені та надалі можуть бути використані у:

– *науковій діяльності* – для подальшого удосконалення методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень на основі

сформульованих і викладених теоретичних положень, висновків та рекомендацій (Акти впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 09.04.2021 р., Харківського національного університету внутрішніх справ від 29.04.2021 р., Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 30.04.2021 р., Університету митної справи та фінансів від 21.05.2021 р.);

– *освітньому процесі* – при викладанні навчальних дисциплін «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Організація розслідування кримінальних правопорушень», «Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень», а також при підготовці підручників, посібників, текстів лекцій і навчально-методичних матеріалів, проведенні семінарів і практичних занять з кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності (Акти впровадження Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 28.04.2021 р., Національної академії внутрішніх справ від 30.04.2021 р., Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» від 31.05.2021 р.);

– *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення діяльності органів прокуратури та оперативних, слідчих й експертних підрозділів Національної поліції України (Акти впровадження Дніпропетровського НДЕКЦ МВС від 28.05.2021 р.), а також при проведенні практичних занять у системі службової підготовки, на курсах підвищення кваліфікації.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях.

Основні результати дослідження опубліковано у 15 наукових публікаціях за темою дисертації, серед яких 5 наукових статей у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, 1 стаття – у зарубіжному науковому періодичному виданні (Республіка Польща), 9 наукових праць – у збірниках наукових доповідей оприлюднених на науково-практичних конференціях, семінарі та круглому столі.

Дотримання академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження М. П. Павлика на тему: «Розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном» включає результати власних досліджень здобувача. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело, що свідчить про відсутність порушення академічної доброчесності.

В цілому дисертаційне дослідження М. П. Павлика відрізняється аргументованістю та достатньою обґрунтованістю запропонованих висновків. Автором використано достатньо широкий спектр літературних джерел. Висновки й пропозиції науково обґрунтовані і підтверджені належними інформаційними даними.

Все це дозволяє позитивно оцінити рецензовану наукову працю, відзначити її новизну, самостійність виконання, належний теоретичний рівень.

Разом із тим, **позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження М. П. Павлика, слід відзначити в ній й деякі спірні, дискусійні положення, які можуть стати підґрунтям для обговорення під час захисту:**

1. У розділі 2 «Організаційні основи розслідування злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном» доцільно було б розглянути типові слідчі ситуації, що виникають при розслідуванні даної категорії кримінальних проваджень, а також перелік дій відповідно до кожної слідчої ситуації. Це надало б вказаному розділу дисертації більш цілісний вигляд.

2. У розділі 3 «Тактичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних із працевлаштуванням за кордоном» М. П. Павлик визначає процесуальні, організаційні й тактичні особливості проведення окремих процесуальних дій. В той же час, автор оминув увагою специфіку реалізації різних видів огляду, пред'явлення для впізнання. Оскільки проведення цих процесуальних дій має важливі особливості при розслідуванні досліджуваного протиправного діяння, вважаємо, що розгляд вказаного

питання може мати місце в подальших напрацюваннях здобувача.

3. Ми вважаємо, що дисертаційне дослідження мало більш привабливий вигляд, якщо б в розрізі розслідування злочинів у сфері працевлаштування за кордоном була б розглянута специфіка протидії таким злочинам. Адже вказаний аспект відіграє важливе значення у процесі боротьби з будь-якими протиправними діями, позаяк в більшості своїй в ході вчинення вказаних діянь здебільшого приймає участь велика кількість учасників.

4. Поза увагою дисертанта залишилося досить актуальне питання – особливості проведення негласних (слідчих) розшукових дій, в той час, як більшість злочинів у сфері працевлаштування за кордоном мають тяжкий характер і потребують збирання доказів у такий спосіб. Наприклад, доцільним було б розглянути такі НСРД, як: контроль за вчиненням злочину, накладення арешту на кореспонденцію, огляд й виїмка кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем тощо.

Але висловлені зауваження не впливають на загалом позитивну оцінку роботи та істотно не зменшують її теоретичного та практичного рівня. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретико-прикладні висновки дисертації забезпечують розвиток теорії кримінального процесу, криміналістики і вдосконалюють практику кримінальних проваджень досліджуваної категорії, а також виступають підґрунтям для проведення подальших наукових досліджень з цієї тематики.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення.

Дисертація Павлика Миколи Петровича на тему «Розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном» є завершеною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності розв’язують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для кримінального процесу, криміналістики та практичної діяльності відповідних органів, а саме

вирішують проблеми методики розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном.

Дисертація є самостійною роботою, пройшла належну апробацію, її зміст цілком відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності. Оформлення дисертації відповідає встановленим МОН України вимогам.

Викладене дозволяє зробити загальний висновок про те, що дисертаційне дослідження «Розслідування злочинів у сфері надання послуг із працевлаштування за кордоном» є кваліфікаційною науковою працею, виконаною особисто здобувачем, вирішує важливе наукове завдання, є актуальним, завершеним, таким, що має теоретичну і практичну значущість та відрізняється науковою новизною. Таким чином, дисертаційне дослідження відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), а також п.п. 10, 11 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167, а його автор, **Павлик Микола Петрович**, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», галузь знань 08 Право.

Офіційний опонент:

Начальник 3-го науково-дослідного відділу
науково-дослідної лабораторії проблем правового
та організаційного забезпечення діяльності Міністерства
Державного науково-дослідного інституту МВС України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Валентина Дрозд

Валентина Дрозд

Пиріг В. В. завідувач
Заступник завідувача ДДІ МВС України
Т. В. Оправа

